

În țară, după cum arăta M. Marinescu-Himu în amintita recenzie, au circulat asemenea copii, ignorate — desigur fără nici o pagubă — de autorii prezentei ediții și încă nesatisfăcător studiate. Tradiția manuscrisă a operei themistiene a fost amănunțit cercetată de către H. Schenkl în primul rând, căruia i-au urmat contribuțiile de amănunt ale altor filologi. Sub siglele folosite de Schenkl, Downey și acum de Norman sînt cuprinse adeseori mai multe manuscrise-copii ale aceluiași prototip. În general Downey și Norman au simplificat aparatul critic foarte amănunțit al lui Schenkl excluzînd notarea greșelilor nesemnificative, iotacisme de pildă sau vulgarisme lipsite de orice valoare filologică. S-au îmbogățit în schimb semnalările de locuri paralele și, firește, s-au notat unele lecțiuni pe care editorii mai noi le socotesc semnificative. Baza ediției o constituie trei manuscrise: A (Ambrosianus gr. J22) II (Coislinianus gr. 323) din sec. XV și Ψ (Salmanticus I—2—18 din sec. XIV).

Revizuirea integrală a textului moștenit de la Downey, Norman a pus în valoare contribuțiile mai noi ale lui S. Oppermann și H. Schneider privind tradiția operei themistiene. El a continuat să aducă în același spirit cu Downey modificări aparatului critic inițial alcătuit de Schenkl. A așezat sub sigla O lecțiunile codicelui de la Meteore, a scos din aparatul critic variantele nesemnificative ale manuscriselor Paris. gr. 2018 (P) și Vat. gr. 936 (B). A introdus în schimb lecțiunile din Vaticanus Reginensis gr. 137 (u) din sec. XVI, deoarece ele fac să iasă mai bine în evidență motivele pentru care editorii au optat pentru o anumită formă a textului. Deși Schenkl considerase discursurile 31 și 34 ca făcînd parte dintre cele politice, Norman le păstrează, din rațiuni de comoditate, locul tradițional.

Ediția este însoțită de o bibliografie adusă la zi și de un indice de nume. E de regretat absența unui indice de materii, dacă nu și a unui indice al „grecității”. Opera lui Themistios este prea importantă prin influența ei în contemporaneitatea autorului și asupra posterității bizantine pentru ca studiul vocabularului filozofic-politic și al erudiției sale literare să nu fie facilitat prin asemenea anexe. Cu atît mai mult cu cît nu a fost încă înlăturată lipsa indicelui de nume pentru volumul I.

Nicolae-Șerban Tanașoca

OTTO ZWIERLEIN, *Der Terenzkommentar des Donat im Codex Chigianus H VII 240* (Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1970, VII + 183 p. in 8° mare, 48 DM. (Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte, herausgegeben von Heinrich Dörrie und Paul Moraux, Band 3.)

Necesitatea și importanța unei lucrări de acest fel sînt pregnant formulate în primele rînduri ale introducerii (datele 1969): „Wer sich anschickt, die Interpretationskunst des Donat zu würdigen, eines der besten Kommentatoren, die uns die Antike geschenkt hat, muß bald die Erfahrung machen, daß er auf sehr unsicheren Grund baut: Nicht nur die Scheidung der später hinzugewachsenen Scholienmasse vom ursprünglichen Kommentar ist problematisch, sondern auch die Konstituierung des Textes selbst” (p. 1). În locul unor lucrări de pripită „sinteză” (cum s-au încercat) asupra poeziei sau a criticii literare a lui Donatus, trebuie așadar acordată prioritate muncii de stabilire a unui text demn de încredere, deoarece chiar merituoașa ediție a lui P. Wessner, din 1905, rămîne cu mult în urma pretențiilor, nu numai a celor actuale, ci și a celor de la începutul veacului.

Manuscrisul studiat de Otto Zwierlein, descoperit imediat după publicarea ediției lui Wessner, nu s-a bucurat pînă acum decît de o scurtă prezentare, conținînd uneori informații inexacte ori chiar false, de către Warren și apoi, încă mai sumar, de către Kauer. Wessner însuși s-a convins curînd că noua descoperire reprezintă o „sehr wichtige Donathandschrift”,

dar colaționarea pe care o plănuia a rămas doar o făgăduială. Totuși, Chigianus (K la Zwierlein) e vrednic de întreaga atenție, pe de o parte pentru că el permite alcătuirea unor noi steme a manuscriselor, cea propusă de Wessner dovedindu-se de nesușinit, pe de altă parte pentru că el confirmă 20 de variante și conjecturi ale ediției princeps, trei ale ediției milaneze, 80 de variante sau conjecturi ale lui Robertus Stephanus, 60 de conjecturi ale unor învățați mai noi; în alte 65 de cazuri, Chigianus ne oferă forma corectă pentru locuri îndreptate tacit de Wessner ori de înaintașii lui (e vorba de obicei de citate din Terențiu), apoi peste 300 de noi variante corecte sau acceptabile, vreo 50 de variante ușor de emendat și, în sfârșit, el coroborează mai mult de 140 de variante insuficient atestate pînă astăzi ori pe nedrept relegate în aparat.

În prima parte a lucrării (p. 5–21), Zwierlein face o detaliată descriere a codicelui, pe care l-a studiat cu ajutorul unui microfilm, dar utilizînd și elemente furnizate de D. Reinsch, care a putut cerceta originalul însuși. Manuscrisul, cuprinzînd — dacă facem abstracție de cîtiva *bis* și *ter* — 143 de foi de hîrtie, numerotate, de 28 × 20 cm, provine din biblioteca lui Fabio Chigi (papă, între 1655 și 1667, sub numele de Alexandru al VII-lea); din 1923, după cîte știu eu (Zwierlein spune 1924), se află la Vatican. Primele două foi, dintr-o hîrtie deosebită, conținînd o viață a lui Terențiu alcătuită de Petrarca, o listă a cuvintelor inițiale din fiecare act al celor șase comedii terențiene (în ordinea nealfabetică *Andria*, *Eunuchus*, *Heautontimorumenos*, *Hecyra*, *Phormio* și *Adelphoe*) întreșesută și urmată de glose, apoi un extras dintr-un comentariu, atribuit lui Boccaccio, la *Querolus*, au fost adăugate mai tîrziu înaintea celorlalte. Manuscrisul în forma lui originală începea cu viața lui Terențiu a lui Donatus, tratatele lui Euanthius *De fabula* și *Excerpta de comoedia*; urmează comentariul propriu-zis la cele cinci comedii (firește, fără *Heautontimorumenos*) în ordinea — pe care Zwierlein o numește „streng alphabetisch” (ținînd seamă însă numai de prima literă) — *Andria* (f. 7^r — 33^u), *Adelphoe* (f. 33^u — 59^f), *Eunuchus* (f. 59^f — 95^f), *Hecyra* (f. 95^u — 121^r) și *Phormio* (f. 121^r — 143^f). Pe lîngă absența totală a comentariului la *Heaut.*, Chigianus prezintă următoarele lacune importante: un bifoliu dispărut anterior numerotării, între filele 6 și 7, conținînd textul I, 30, 9 (= volumul I, pagina 30, rîndul 9 din ediția lui Wessner) *obsistit* — 48, 3 *Cognoscite* 2 (din *Andria*; deci actualul quaternio — Zwierlein îl numește quinio — f. 3–10 a avut întru început zece file); apoi, în *Adelphoe*, la f. 47^r textul (Wessner) II, 100, 12 *ἀσπιδέτωρ* — 102, 12 *domo* (53 de rînduri de ediție Teubner), la f. 58^u (84^u la Zwierlein trebuie să fie o greșeală de tipar) textul 172, 17 *quid summanos* — 174, 4 *fiat* (32 de rînduri Teubner) și, după f. 58^u, textul 175, 18 *Parere Haec* — 183, 14 *Terentius* (195 de rînduri Teubner); în *Eunuchus*, la f. 67^r textul I, 319, 3 *Omnia* — 322, 16 *habitabant* (69 de rînduri Teubner; pasajul lipsește și în manuscrisul V¹, fiind adăugat marginal de V²) și, după f. 68^r, textul 333, 7 *uittasse* — 339, 13 *formarum* (117 rînduri Teubner); în *Phormio*, doar lacuna de la f. 131^u, corespunzînd la 76 de rînduri Teubner (la Wessner, II, 409, 15 *esse* — 412, 19 *Habendae*). Ultimele lacune din comentariul la *Ad.* și *Eun.* sînt explicate de Zwierlein printr-o greșeală mecanică a copistului (același în ambele locuri), la începerea unei pagini noi. În fascicula a patra (f. 33–42), în momentul legării — sau poate înainte — bifoliul median a fost îndoit invers, astfel că fila numerotată 38 trebuie citită înaintea filei cu numărul 37.

Manuscrisul a fost copiat de patru mîini diferite: întîii îi revin f. 1–7^r (pînă la I, 49, 1 Wessner *Auferte*; deci și cele două foi „străine”), celei de-a doua f. 7^r–69^f (I, 49, 1 *Abite* — 343, 21 *tremulus*; f. 69^u e nescrisă, ca și următoarele 69bis și 69ter), celei de-a treia f. 70^r — 104^u (I, 343, 21 *pro pulchra* — II, 236, 3 *abesse*; urmează f. 104bis, nescrisă), apoi din nou prima mînă la f. 105^r–126^u (II, 236, 3 *nuptam etsi* — 381, 22 *manifestum est*) continuată de la aceeași pagină pînă la sfîrșit de mîna a patra (de la II, 381, 23 *cur*). Faptul că partea copiată de mîna a treia e precedată de cinci pagini nescrise și urmată de alte două pagini nescrise, ea alcătuiind totuși un număr întreg de fascicule (în care intră și fila albă 104bis),

mă face să cred că mina a treia și-a copiat porția în același timp cu ceilalți copişti : lui Zwierlein i-a scăpat semnificația poziției pe care paginile albe o au în fascicule și deci e normal să nu le dea nici o explicație.

Primul copist, care pare să se fi bucurat de o situație privilegiată în cadrul scriptoriului (probabil la Florența), se distinge prin acuratețea cu care citează multe variante și cuvinte grecești neglijate aproape complet de ceilalți trei copişti, prin faptul că subliniază aproape întotdeauna lemăle terențiene, dând cititorului o bună vedere de ansamblu a organizării textului, transcrie cu fidelitate numeroșii obeloi din manuscrisul de pe care copia ; totodată, el notează pe margine starea precară a modelului, desigur, foarte vechi și greu de citit : de ex., *non poterat legi* (f. 119^r), *non potui propter uelustatem dignoscere litteras* (f. 121^r), *delele littere erant* (f. 122^r) ori, nu o singură dată, *grecum deest* (f. 124^u, 125^r). Copistul semnalează și locurile unde a luat din alt model citatele grecești absente din modelul său.

Manuscrisul a fost atribuit de Kauer sfârșitului secolului al XV-lea, dar data poate fi împinsă îndărăt pînă spre mijlocul veacului : filigranul citorva coli e atestat pentru Italia între anii 1451 și 1459.

Din scurtul capitol consacrat de Zwierlein obișnuințelor ortografice ale copiştilor (p. 9—11), citez frecventul *pulcer*, apoi *cocus* (II, 121, 20) și *relicum* (256, 1); mina a doua scrie adesea *eff-* în loc de *f-*, ca în *efforte* (I, 134, 9), *effalacia* (224, 15), *effratrem* (II, 105, 21, dar aparținînd minii a treia, nu celei de-a doua, cum spune autorul), particularitate care apare de multe ori într-un alt manuscris din jurul anului 1450, aflat astăzi la biblioteca regală din Stockholm (Cod. A 56, *Officia Sanctorum*, al lui Nicolaus Iacobi Byrkop); tot copistul al doilea scrie, cu a protetic, *agratulantur* (I, 323, 15) și pune *u* (consoană) în loc de *f*, ca *ueritatem* (I, 112, 22), *uastidiosus* (266, 6; invers în 136, 26 *interfallo*), sau *c* în loc de *sc*, de ex. *lucij* pentru *Luscii* (I, 271, 22) și *cenam* pentru *scaenam* (247, 1); al treilea preferă pe *cl* în locul lui *tt*: *admitere* (I, 367, 23), *admittit* (II, 233, 21), *promittit* (I, 344, 10) și adesea *actice* (= *attice*).

Un dens capitol privește problemele de paleografie, tratate de autor nu numai ca adunare de material, ci și ca sursă de explicare și îndreptare a corupțelor. Dintre greșelile mai frecvente citez numai *d* în loc de *cl*: *sedum* (II, 71, 21; 220, 7; 12), *dare* (151, 7), *dari* (213, 5; toate aparțin celui de-al treilea copist); invers, cu *cl* în loc de *d*: *sordiclis* (II, 47, 2; același copist), *clamoetas* (I, 203, 2) și *eger cliens* în loc de *egrediens* (I, 99, 5; ultimele două aparțin minii a doua).

Partea a doua (p. 25—95), ocupîndu-se cu însemnătatea codicelui Chigian pentru textul comentariului la Terențiu, începe cu conjecturile confirmate de K (= Chigianus). Dintre variantele corecte ale lui K și care nu mai apar decît în ediția princeps, menționez numai (la *Eun.*) I, 428, 18 *experiri ceperit* (*coop-* în ed. pr.) care, după Zwierlein, trebuie primită în text, în loc de *exp. uolet* din V, preferat de Wessner (alte manuscrise au: C *ceperit ceperit*, T *ceperit*; lecțiunea adevărată, din K, este o medie între C și V). Marele număr de lecțiuni ale lui Robertus Stephanus care se găsesc și în K fac probabilă utilizarea lui de către savantul editor nu numai pentru completarea cuvintelor grecești lipsă din alte manuscrise, ci și într-alte locuri; cele două sau trei greșeli care apar numai în K și la Stephanus pledează împotriva părerii că editorul ar fi ajuns prin divinație la rezultate identice. Dintre conjecturile moderne întărite de K, menționez două: în II, 286, 13 se confirmă presupunerea lui Wessner că adaosul din manuscrisul V (*Cicero pro Milone: miseros interdum ciues optime de re pu. [rep^a K]meritos .i. non. m.r.p.o. sed*), pe care Sabbadini voia să-l introducă în text după *obstringi* (rîndul 17), nu e altceva decît o glosă marginală, așa cum apare și în K (vezi cazuri paralele la 287, 19 și 288, 21); la II, 106, 14, J. J. Hartman propusese în 1895 *ullimi*, formă găsită apoi în K (p. 31).

Al doilea capitol din partea a doua enumeră lecțiunile corecte, demne de luat în considerație ori ușor de emendat ale lui Chigianus. Citeva exemple. La (*Adelphoe*) II, 68, 19 sic *Lucilius* † *pu. C, puer V* dett. (și Marx), *P I I K*; deja Wessner bănuise că în *pu* ar putea fi tănuit numărul cărții lui Luciliu; cum în *K* se confundă uneori *p* cu *y*, putem crede că *y* stătea în loc de *u*, deci *P I I* ar fi *V I I* (sic *Lucilius VII*, formulă frecvent utilizată și de Charisius, și de *K* însuși în alte locuri). Tot în comentariul la *Ad.*, II, 161, 18 *lucum* (*lucium CK*) <pro luce> *pro sole ponentes*, *K* a transcris ambele variante din modelul său, corectă fiind cea necunoscută până acum; arhaismul incriminat nu constă în aceea că în vechime se spunea *primo luci* în loc de *primo sole* (ca și cum cei vechi ar fi folosit numai *lucus*, nu și *sol*), ci în forma masculină *primo luci* (*luci* fiind locativul lui *lucus*) în loc de *prima luce*; cf. 161, 20 *ueteres masculina genere dicebant lucem*, adică ei spuneau (la acuzativ, firește) *lucum*. Apoi (*Ad.*) II, 184, 4, unde Wessner dă *ne perpetuo commutata uideretur* în locul tradiționalului *ut perpetuo...*; în *K* găsim în mai multe rânduri *ut* pentru *ne* din celelalte manuscrise, dar în acest pasaj *K* scrie *ut non*; cum și în alte locuri *K* are *ut non* față de *ut* (fără *non*) din celelalte manuscrise, în pasajul nostru trebuie să acceptăm o alterare mecanică a restului manuscriselor, deci că lecțiunea corectă e *ut non* și că în vremea alcătuirii scoliilor *ut non* și *ne* erau deopotrivă folosite. În II, 107, 24, după *segnem* *K* indică o lacună; cum *K* semnalează adesea lacune neglijate de celelalte manuscrise, trebuie să primim și aci mărturia lui și să adăugăm un substantiv, cum ar fi *patronum, amicum, uirum, socium*, ca în alte pasaje similare. Mai gravă și mult mai complicată e situația la (*Hecyra*) II, 241, 13, unde textul lui Wessner e o contaminare din diverse manuscrise și unde *K* semnalează trei lacune; o relateare amănunțită ar cere prea mult spațiu (aproape o pagină la Zwierlein), de aceea mă mulțumesc să arăt că autorul, subliniind cu prudență caracterul ei ipotetic, propune următoarea emendare: *Laches generaliter incusauit socru<u>m <nequitiam>, hec plurimarum defendit causam: accusat <inquit> iniquē <o(mn)es> aequae hic <propter> paucas. non omnes sumus malae*. Tot la *Hec.*, II, 258, 24, *K* demască intruziunea unui corp străin între două paralele grecești citate de Donatus, omițând interpolarea creștină *et est haec catholica sententia* (p. 75; cf. și p. 180, col. II). O ultimă remarcă din acest capitol: la (*Ad.*) II, 151, 17, lecțiunea din *K* ne arată că și verbul *confidere*, folosit absolut, are sensul *impudens esse*, nu numai participiul *confidens*, cum rezultă din *Thesaurus* (vezi 4,209, 84 sqq.; cf. 206, 52 sqq.).

Din capitolul al treilea (variante respinse până astăzi sau insuficient atestate, dar care găsesc un sprijin în *K*), nu voi cita decât pasajul (*Ad.*) II, 3, 14, *maiore ex parte A, maiori ex parte CV, maiori ex parte K*, unde ablativul în *-i* al comparativului, utilizat încă din perioada de argint, trebuie privit cel puțin ca o adevărată variantă.

Ultimul capitol al celei de-a doua părți ne oferă o abundentă selecție din celelalte lecțiuni proprii lui *K*.

Partea a treia a lucrării lui Zwierlein studiază locul codicelui Chigian în cadrul tradiției manuscrise a comentariului (p. 98—149). Trebuie prețuită din capul locului atitudinea și prevăzătoare, și justă a autorului de a nu exagera importanța obiectului cercetării sale. Într-adevăr, Zwierlein respinge părerea lui Warren că manuscrisul *K* ar ține de „libri meliores”, deoarece în *Ad.* 3, 3, 35 și *Hec.* 3, 2, 21 el prezintă o interpolare care se găsește și în așa-numitele „deteriores”; dar strânsa relație dintre *K* și deteriores poate fi demonstrată și pe baza altor elemente. Se pare că att Warren, cît și Kauer s-au mulțumit aproape exclusiv cu faptele referitoare la *Andria*. Opinia lui Zwierlein, întemeiată pe o foarte minuțioasă comparație, este că pentru diverse comedii *K* se înrudește cu diverse manuscrise (ori grupuri de manuscrise). El ne înfățișează întâi locul lui *K* în comentariul la *Phormio*: adaosurile comune, lacunele comune, divizări suplimentare în scene, variantele marginale și interlineare, lecțiunile grecești eronate îl apropie pe *K* de *R* (descendent al lui Maguntinus), fără ca aceste două manuscrise

să depindă însă nemijlocit unul de celălalt, ci ele fiind copii ale aceluiași model. Dar Maguntinus va fi fost scris cu majuscule, pe cînd modelul comun al lui K și R trebuie să fi fost în minuscule, deci el însuși o copie a lui Maguntinus, probabil cea făcută de Pier Candido Decembrio; în 1436 acesta îi scrie lui Pizolpasso că apograful său e imperfect, de vină fiind *caries uelusti operis* și *barbaries ueteris scripturae* (a lui Maguntinus, adus prin grija lui Nicolaus Cusanus la Milano). Stema stabilită de Wessner pentru comentariul la *Phormio*, ducînd la situații de nerezolvat, necesită modificări.

Dar K nu depinde direct de nici unul din manuscrisele păstrate, avînd totuși elemente comune cu fiecare din ele. Considerînd mai mult erorile separate, Zwierlein e obligat să propună nu mai puțin de cinci steme, pe care firește că nu le pot reproduce aci. Limitîndu-mă însă la ascendența directă a lui K și la „frații” lui, pot afirma pe scurt că, pentru *Vita*, tratatele lui Euanthius, *Andr.*, *Eun.* și *Ad.* pînă la 2, 4, între K și V¹ pe de o parte și arhetip pe de altă parte se interpun două copii dispărute; pentru *Ad.* de la 2, 4 și *Hec.* pînă la 3, 5, 8, K este copia directă a apografului lui Aurispa (din care provin, dar indirect, și DO), acesta fiind copiat de pe Carnotensis, între care și arhetip a existat o singură copie dispărută; pentru sfîrșitul *Hecyrei*, K, la fel cu V⁽²⁾ și L, se leagă de arhetip prin două verigi pierdute. Pentru *Phormio* am arătat deja că și K, și R (eventual chiar C și O) reprezintă copii ale apografului lui Decembrio care îl copiase pe Maguntinus; între acesta din urmă și arhetip se inserează doar hiparhetipul β, prezent printre ascendenții direcți ai lui K și în cazul vieții, al tratatelor lui Euanthius, și în *Ad.* 2, 4 — *Hec.* 3, 5, 8. (Merită să notăm că între arhetip și alte manuscrise găsim trei sau patru verigi intermediare, existente și astăzi ori dispărute). Mi se pare îndreptățită concluzia lui Zwierlein (p. 153): „Trotz dieses Fluktulären kommt jedoch dem Chigianus für die Überlieferung des Terenz-Kommentars grosse Bedeutung zu: er gibt seine oft schwer lesbaren Vorlagen getreu wieder, berücksichtigt vielfach die häufigen Varianten und scheint nur wenige, meist unbedeutende Eingriffe zu bieten. Die grosse Zahl der Konjekturen, die er bestätigt, und die vielen richtigen Lesarten, die er stützt oder uns gar erst neu vor Augen führt, sichern ihm in einer künftigen — dringend notwendigen — Neuausgabe der Terenz-Scholien einen Ehrenplatz.”

Într-un „Anhang” (p. 154—173), autorul face alte propuneri de emendare a textului comentariului la Terențiu, și anume cinci pentru *Andria* (citez la I, 203, 1 *curiosum* în loc de *iniuriosum* și, în rîndul următor, *ut Vergilius* pentru *ut ille*), 11 la *Eunuchus*, 21 la *Adelphoe* (citez II, 60, 3 *ab amoribus meretricis* în loc de *ab. a. meretricis*, care e străin uzului lingvistic al lui Donatus și nici nu se potrivește cu contextul: cf. *Andr.* 913 *meretricios amores*; propunerea lui Zwierlein la II, 185, 14 *decessit de proposito suo* e revocată în dubiu într-un „addendum” de la p. 179), alte 13 pentru *Hecyra* (menționez, la II, 267, 11, cuvîntul ἀφορισμός care, după Wessner, n-ar mai fi atestat decît o singură dată, la Isidor, *Orig.*, 2, 21, 40 = *Rhet. Lat. min.*, 521, 21, în forma *athrismus*, urmat de *cum... festinatione*; în K, termenul grecesc e precedat de *properatio*, a cărui ateteză la Wessner pare temerară) și două la *Phormio*.

Relația dintre K și cod. Oxon. Lincoln. Lat. 45 (O), ajuns — printr-un microfilm — la cunoștința directă a autorului abia în timpul tipăririi lucrării (O fusese totuși utilizat de Bentley), e prezentată pe scurt în „Nachtrag” (p. 174—179); Zwierlein citează 48 de locuri în care O întărește noile lecturi ale lui K și 82 în care O stă alături de K în sprijinul unor lecțiuni respinse pînă astăzi. Dacă nu mai puțin de 163 de conjecturi, mai vechi sau mai noi, sînt confirmate de K, numai șase asemenea conjecturi sînt confirmate de O; dar la acestea se adaugă două cazuri în care propunerile lui Zwierlein înseși au fost anticipate de O. Cel puțin 20 de lecțiuni ale lui O sînt corecte sau demne de luat în considerație. Deși în ansamblu O e cu mult mai puțin valoros decît K, Oxoniensis avînd multe lucruri comune (printre care și

interpolări) cu „codices deteriores” și încadrându-se în descendența lui Carnotensis după ce din acesta dispăruse *Hec.* 3, 5, 8 — 5, 1, 2, deși O a suferit o puternică influență a grupului de manuscrise interpolate V, totuși Zwierlein conchide că și O trebuie colajonat integral, lecțiunile proprii lui fiind de multe ori corecte.

Lucrarea, pe care n-am putut-o prezenta mai succint — și căreia i-aș reproșa absența facsimilelor (ar fi fost extrem de utilă măcar o planșă pentru fiecare din cele patru grafii diferite) —, se încheie cu un indice de nume și materii (o maliție: la p. 180, col. întâi, apare „Cusanus, Nicolaus”, pe când în text e numit numai „Nikolaus von Kues”), un amănunțit indice de cuvinte (unde se notează cu asterisc cuvintele ori sensurile nelngregistrate în dicționare, și anume: *confidere* ‘*impudens esse*’ — despre care am mai vorbit —, *contemptiose*, *obreueri* și *perspicacia*; totuși, ultimul apare în Ernout — Meillet⁴, s.u. **speciō*, fără nici o indicație) și al pasajelor discutate în afara ordinii normale.

În total, Otto Zwierlein ne-a oferit o lucrare foarte meritorie.

Traian Costa

JOSÉ S. LASSO DE LA VEGA, *Sintaxis griega*, Madrid, Consilio Superior de Investigaciones Cientificas, 1968, 644 p. (Enciclopedia Classica, no. 6.)

Acest volum, masiv ca înfățișare, este primul dintr-o serie de trei volume destinate să cuprindă sintaxa greacă raportată la problematica sintaxei moderne.

Spre deosebire de marile tratate de sintaxă greacă publicate pînă în 1970, *Sintaxa greacă* (I) a prof. Lasso de la Vega este precedată de o expunere amănunțită asupra teoriilor sintactice, cele din antichitate inclusiv, intitulată *Introducere generală* (p. 3—188). Ideea se dovedește extraordinar de utilă pentru cei ce vor beneficia de consultarea lucrării. *Introducerea* oferă următoarele avantaje: a. corelează studiul sintaxei grecești cu disciplina lingvisticii generale; b. cuprinde o trecere în revistă, însoțită de observații critice, a teoriilor despre sintaxă care s-au succedat ca expresie a unor direcții de gândire, nu rareori antagonice; c. examinează atent „noile” teorii lingvistice și raportul lor cu domeniul sintaxei; d. motivează opțiunea autorului pentru interpretarea fenomenelor de sintaxă greacă prin mijlocirea metodelor psiholingvistice. Iată deci suficiente temeiuri pentru ca lucrarea prof. Lasso de la Vega să fie considerată drept un instrument de lucru cu totul deosebit. La curent cu cercetarea modernă în lingvistică, autorul raportează neobosit studiul fenomenelor sintactice din greaca veche la cîmpurile teoretice ale lingvisticii „noi”. Începînd de la p. 56 și urm. autorul arată cum metodele de abordare a structurilor sintactice denumite în mod curent „tradiționale” (empirică, statistică, logico-psihologică, istoric-comparativă) sînt tot mai înlăturate în favoarea metodelor care țin de cercetările structuraliste și de cele cu substrat stilistic. În ce privește opțiunea pentru o anumită metodă de expunere în materie de sintaxă, atitudinea autorului ni se pare semnificativă, căci el recomandă să se țină seama de trăsăturile dominante ale fiecărei limbi în parte sau ale unui grup de limbi.

Bibliografia citată (care merge pînă în 1967) nu cuprinde studii generale relative la sintaxa limbii grecești, concepute după normele școlilor structuraliste, pentru simplul motiv că asemenea studii nu există nici pînă astăzi. El se mărginește a semnala principalele încercări de stabilire și clasificare a opozițiilor gramaticale și neutralizarea lor (p. 76 și urm.) în spiritul școlilor de la Praga și Copenhaga, acordînd o atenție specială propunerilor lui Roman Jakobson și celor ale compatriotului său M. S. Ruy Pérez (*Estructura del sistema de aspectos y tiempos del verbo griego*, Salamanca, 1954). Concluziile finale asupra valabilității acestor încer-